

Rytų Europos studijų centras

ŽANA D'ARK, NEPAISANT JOS

BERNARD-HENRI LÉVY

Būtent Vilniuje, Lietuvos sostinėje, susitinku su Svetlana Tichanovskaja, revoliucijos, kuri privertė susvyruoti paskutiniąją diktatūrą Europoje, Baltarusijoje, 200 kilometrų nuo čia, įkvėpėja.

Šį trečiadienį, rugpjūčio 19 d., ji atvyksta vėluodama keletą minučių į bedvases vietos nevyriausybines organizacijos patalpas, kuriose, kaip šaltojo karo laikais, tvarkomi „Rytų ir Vakarų santykiai“ ir kurių adresas išliko slaptas iki pat galo.

Ją lydi kampanijos asistentė; kitos nevyriausybines organizacijos, amerikietiškos Freedom House, aktyvistas, kuris, atrodo, priglaudė ją po savo sparnais nuo pat jos atvykimo prieš dešimt dienų, kitą dieną po rinkimų, kuriuos ji pareiškė laimėjusi, o jau 26 metus valdžioje esantis Aleksandras Lukašenka juos pavogęs; taip pat ir nematoma, bet gausi apsauga, kurią suteikė Lietuva.

Be savo išskirtinai jaunatviškos išvaizdos, kurią ištaiso smėlinės kelnės su švarku, suteikdamos panašumo į Angelą Merkel jos karjeros pradžioje, pirmasis dalykas, kuris mane sujaudina, yra keistas drovumas, būdingas tiems, kurie yra linkę visada atsiprašyti, kad yra čia, kuris ją priverčia tris kartus apsigalvoti vien tik pasirenkant kėdę prie „formica“ stalų, sustatytų pasagos forma, ant kurių sudėti popieriaus bloknetai ir lėkštelės sausainių.

BERNARD-HENRI LÉVY (viešojoje erdvėje save neretai pristatantis akronimu BHL) yra vienas labiausiai vertinamų filosofų, žurnalistų, aktyvistų ir populiariausių autorių šiuolaikinėje Europoje. Garsus prancūzų mąstytojas išgarsėjo 8-ame dešimtmetyje kaip Prancūzijos „naujųjų filosofų“ judėjimo kūrėjas, kritikavęs socialistų atsaką į 1968 metais vykusius gatvių protestus ir užsitarnavęs marksizmo kritiko vardą. Daugiausia dėmesio socialinės filosofijos tyrinėjimui skiriančio autoriaus filosofijos ir grožinės literatūros kūriniai bei pasisakymai viešojoje erdvėje pavertė jį vienu įtakingiausių Prancūzijos bei visos Europos politikos aktyvistų bei akademikų.

„Aš nepratusi“, – pasiteisina ji neryžtinga anglų kalba, tuo pat metu ketvirtą kartą pakeisdama vietą, galbūt tam, kad langas nebūtų priešais ją (ar ką tik nebuvo apnuodytas pagrindinis Putino opozicionierius Rusijoje Aleksandras Navalnas? Ar Kremliaus priešininkai šiandien neturi erzinančio polinkio iškristi kaip nereikšmingi medžiai?)

„Aš kalbėjau telefonu su daugeliu diplomatų“, – tęsia ji. – „Tačiau ne su spauda. Reikia, kad jūs suprastumėte, kad aš esu čia, Vilniuje, laikinoje tremtyje, nuo rugpjūčio 9 d. Bet iki vakar dėl Covid buvau karantine. Ir jūs esate pirmasis užsienietis, su kuriuo susitinku.“

Ji greitai žvilgteli, tarsi norėdama įsitikinti, ar nepasakė per daug, į kitame kambario gale įsitaisiusį lietuvių pagalbininką, kuris dalyvaus pusantros valandos pokalbio metu.

Dar kartą atsiprašo už nedidelį pavėlavimą, kuris įvyko dėl vaizdo įrašo, kuriame ji ragina Europą nepripažinti oficialių rinkimų rezultatų, juos laikyti suklastotais, ir kurį ji turėjo įkelti į internetą iš karto, prieš Briuselyje prasidedant Europos Sąjungos Viršūnių susitikimui.

„Mačiau vaizdo įrašą“, – pasakau jai parodydamas į savo iPhone. Ji stipri. Iš visos širdies tikiusi, kad mano šalies prezidentas bus jos advokatas.

Ji pašoka.

„Advokatas? Jūs norite pasakyti: *lawyer*? Nes bus procesas? Teismas?“

Ji ir vėl pasisuka į lietuvių pagalbininką, kuris ją nuramina ir rusiškai paaiškina, kad advokatas taip pat gali reikšti, kad tai bus asmuo, kuris gins jos idėjas, ir kad atvykęs rašytojas paprasčiausiai ti-

kisi, kad Prancūzijos žmogaus teisės žinios, kaip kovoti už Baltarusijos žmonių, kurių atstovė ji yra, teises, kurie pirmą kartą jos istorijoje kyla prieš kraugeriską ir kvailą diktatūrą.

Man kyla mintis, kad iš nedaugelio dalykų, kuriuos apie ją žinome Vakaruose, yra tai, kad prieš leisdamasi į šią beprotišką politinę avantiūrą ji buvo anglų kalbos vertėja. Bet ji nepalieka laiko jai užduoti klausimo.

„Prancūzija buvo pirmoji šalis, kuri mane palaikė. Liepos 14 d., kampanijos įkarštyje, gavau atviruką iš jūsų ambasadoriaus. Po to kvietimą. Tai buvo svarbu. Tuo metu mes buvome tokie vieniši!“

Aš pats norėčiau pereiti prie reikalo esmės: kaip šis Muzilio personažas, ši moteris be matomų ambicijų ir charizmos, įkūnijo savyje sukilimą prieš prezidentą Lukašenką, kurio mirtinas žiaurumas bei ryšiai su rusu, „didžiuoju broliu“, padėjo jam likti toje pačioje vietoje dešimtmečius.

„Buvęs prezidentas“, – nutraukia mane ji staiga pakeisdama savo toną, jos balsas dabar tampa sausas, o akyse pasirodo didinga triumfo išraiška. „Jo rinkimai buvo suklastoti. Niekur ir niekas svarbus nepripažino jo legitimumo. Tai gi, jūs turite sakyti „buvęs prezidentas“.

–Žinoma, – sakau aš, – buvęs prezidentas. Bet paaiškinkite man tada vieną dalyką. 80 % jam... 9,9 % jums... Visgi, skirtumas milžiniškas. O apgavystė, tokiau atveju, kolosali. Kaip jis drįso?“

Iš pradžių atrodžiusi įbauginta, jauna moteris dabar yra beveik įpykusi.

„Bet jis drįsta viską! Absoliučiai viską! Kam drovėtis šalyje, kurios balsavimo

apylinkėse nėra nei vietinių, nei tarp-tautinių stebėtojų? Jis prigrūda urnas kuo tik nori.

– Ar jūs turite to įrodymų?

– Žinoma. Mes turime maždaug 100 rinkiminių apylinkių, kur galėjome patikrinti, kad rezultatai buvo visiškai priešingi: 80 % už mane, 10 % už jį. Jau nekalbant apie tai, kad 45 % rinkėjų būtų balsavę paštu, gerokai iš anksto, ir, koks sutapimas, už jį – tai pokštas!“

Jos balsas pasikeitė. Taip pat ir jos laikysena. Prieš ketvirtį valandos buvusi pradedančioji, atsikračiusi pati savęs, užleido vietą kovotojai, įžengusiai į skaičių labirintą ir pasirengusiai smūgiuoti atgal.

„Tai paprasta, jūs žinote. Praėjusį mėnesį dėl Konstitucijos pataisų Putinas gavo 78 % balsų už, tai jam suteikia visas galias iki gyvenimo pabaigos. Aš jums garantuoju, kad Lukašenka, kuris yra didelis pasipūtęs mačo, pasakė sau: aš turiu padaryti dar geriau negu Putinas, taigi, padarykime 80 % už.“

Ji pati ištarė Putino pavardę.

Nedrįstu jai pasakyti, kad šį rytą, kai mes vaikščiojome belaukdami susitikimo tarp senojo geto, kur yra Vilniaus Gaono statula, ir Basanavičiaus gatvės, gimtojo Romain'o Gary namo, jaunas socialinių mokslų tyrinėtojas man pasakė, kad jos pozicija Kremliaus atžvilgiu nėra aiški ir kad Lietuvos tarnybos neatmeta jokių prielaidų: įskaitant baltarusių analogiškas tarnybas, kurie nelabai supyko matydami, kad ji atvyko tą garsiąją rugpjūčio 9-osios naktį į Kotlovkos pasienio postą vairuodama savo automobilį ir turėdama galiojančią vizą, nepatogi La Pasionaria ir kuri, kai apie tai

pagalvojame, niekada nieko galutinai nepasakė prieš Putiną.

Bet aš jos visgi paklausiu, kaip, jei demonstracijoms ir streikams, kuriuos ji nuo šiol palaiko nuotoliniu būdu, pavyktų nuversti buvusį prezidentą Lukašenką, ji mato būsimus savo santykius su Maskva.

„Tai, kas yra aišku“, – atsako man ji pasikeitusiu be skambesio užtikrintu balsu, atsakingo asmens, kuris pasveria savo žodžius, – „tai, kad rusai yra mūsų kaimynai. Mes prekiaujame su jais. Netgi daugiau nei su Europa. Kodėl? Tikriausiai, tam yra priežasčių. Aš jų nežinau. Nesu nei ekonomistė, nei politikė. Tačiau neišvengiamai tam yra priežasčių. Ir niekas negali tam pasipriešinti, niekas, net aš, negalės visko pasukti 180 laipsnių kampu. Baltarusija nėra Ukraina.“

Aš jai papasakoju savo vakarykštę nesėkmę. Norėjau, prieš atvykdamas į Vilnių, užsukti į Minską, sukilusios Baltarusijos sostinę. Taigi, atvykstu į Šarlio de Golio oro uostą, nacionalinės kompanijos Belavia registracijos langelį. Ir čia nesėkmė! Įspėjimas kompiuteriuose! Pasirodo, ties mano pavarde pažymėta „nepageidaujamas“ ir pridėta, kad mane draudžiama įlaipinti! Ir kodėl? Nes Rusija prieš 6 metus, kai Ukrainoje vyko Maidanas, mane įtraukė į juodąjį sąrašą, ir kad Baltarusija, kiek tai susiję su slaptosiomis tarnybomis, FSB, KGB ir apgavystėmis – tai Rusija... Ar tai nėra, sakau aš, maža politikos dalykų pamoka? Ir ar tai nėra papildomas Lukašenkos, kuris vieną dieną puikuoja prieš Putiną, o rytojaus dieną prašo jo pagalbos, dvigubo žaidimo įrodymas, kaip geležiniai žmonės lenkai arba čekai prašė kadaise Brežnevo?

Atrodo, istorija ją sužavi. Ji pritaria mano pasakojimui galvos linkčiojimu, kuriuo nori pasakyti: „jūs juk matote! jūs juk matote!“ Bet aš tęsiu.

„Dabar norėčiau suprasti vieną dalyką.

– Taip?

– Jūs ką tik pasakėte, kad nesate nei ekonomistė, nei politikė.

– Tai tiesa. Aš esu paprasta. Šeimos moteris. *House wife*.

– Bet jūs vis tiek norite nuversti tironą ir, vienokiu ar kitokiu būdu, paimti valdžią.“

Ji sudvejoja, pakeičia veido išraišką ir iš naujo, tarsi mokytoja, pradeda aiškinti tam, kuris nenori suprasti.

„Visų pirma, aš nesu viena. Mes esame trys. Marija, Veronika ir aš. Merginų trijulė, kurių mačo Lukašenka nepamatė ateinant, kurias jis laikė politikai netinkamomis „mergaičiukėmis“ ir kurios sukėlė pirmuosius masinius protestus Baltarusijos istorijoje“.

Tonas vėl pasikeitė. „Housewife“, pamiršusi, kad sakė, jog šis vaidmuo jai yra per didelis, dabar kalba kaip feministė, kuri mato moterų problemose revoliucijos deglą.

„O tai, ko aš noriu, nėra būtinai valdyti. Žinoma, aš užtikrinčiau savo, kaip tautos vadovo vaidmenį. Visų pirma, šiuos tris prioritetus. Išlaisvinti politinius kalinius. Atiduoti teismų žinion riausių policiją. O po to organizuoti tikrus rinkimus, iš tikro laisvus, kokių mes niekada neturėjome šioje šalyje...“

Užduodu savo klausimą kitaip.

„Tarkime, jūs nevaldote. Kaip jauna moteris, kuri, jūs man ką tik sakėte, niekada

nesikišo į politiką, nusprendė radikaliai pakeisti savo gyvenimą? Atsiskirti nuo savo 4 ir 10 metų vaikų ir juos paslėpti užsienyje? Ir tapti, norite to ar ne, baltarusišku Vaclavu Havelu ar Lechu Valensa?“

Atsako iš karto.

„Iš meilės.

– Atsiprašau?

– Taip. Iš tikro, mano vyras Sergejus Tichanovskis buvo kandidatas. Jis įtakingas tinklaraštininkas. Jis filmavo žmones gatvėse klausinėdamas jų, kas negerai jų miestuose, jų gyvenimuose. Ir keldavo savo interviu į „Youtube“ kanalą. Valdžia išsigando jo sėkmės. Ji pamatė, kad jo tiesioginės transliacijos dažnai baigdavosi nesankcionuotais mitingais. Tada jie jį įmetė į kalėjimą vieną kartą. Antrą kartą. Tada, kai jis paskelbė apie savo ketinimą dalyvauti prezidento rinkimuose – trečią kartą, ir šį kartą neribotai trukmei. Tai štai. Aš užėmiau jo vietą. Aš tiesiog iš meilės nusprendžiau perimti estafetę. Tokia istorija.“

Staiga pajuntu jos susimąstymą. Akimirką ji pasuka galvą ir pažiūri per langą į medžius, tarsi tai būtų nepažįstami dalykai. Ji tęsia.

„Ir stebuklas, tai suveikė. Kad galėtum dalyvauti, mūsų šalyje reikia surinkti šimtą tūkstančių parašų. Tikrų parašų...“

Ji paima popieriaus bloknotę priešais ją ir padaro gestą lyg pasirašytų.

„Visų nuostabai, matėme, kaip susidaro eilės visuose miestuose. Žmonės atvykdavo anksti ryte. Jie laukdavo valandomis Lietuje priešais palapinę, turguje, prie kino teatro durų. Kartais pasirodydavo policija ir savo plėšriomis

akimis bandydavo juos išsklaidyti sakydama, kad tai nėra parašų rinkimas, kad tai virsta protestu. Tačiau jie skandavo „Laisvé“. Arba „Mes mylime Baltarusiją“. Arba mano vyro vardą. Ir jie tvirtai laikėsi. Birželio 15 dieną aš turėjau savo parašus. Gimė liaudies judėjimas. Iš nieko. Tai neįtikėtina...“

Jos tik ką buvęs įkarštis taip pat išnyko. Jos stebinanti maniera pasakoti akinančios sėkmės istoriją taip, tarsi tai būtų ne jos, arba jos, bet kitame gyvenime, arba dangaus dovana, nusileidusi jai pasakyti: „o taip, tai tu, tu esi tas Prosperas, ta Sikoraksa, ta vėjų ir audrų meilužė, kuri, kaip šiaurės mitologijos Kynė, leidžia elementams gaivališkai išsiveržti“. Tačiau mano lūpas degina klausimas.

„Ar jūs kartais nebijote, kad vieną dieną ims ir jus, kaip jūsų vyrą, suims?“

– Taip. Visą laiką. Kiekvieną rytą atsikeliu ir kiekvieną vakarą guluosiu su baime.

– Ir?

– Tada aš galvoju apie jį. Savo vyrą. Jis man suteikia drąsos ir įkvėpimo, kurio man reikia.

– Jūs su juo kalbatės? Jums pavyksta su juo bendrauti?

– Ne. Nes jis izoliuotas 6 kvadratinių metrų kameroje, per daug mažoje tokiam šaunuoliui kaip jis. Bet mums nereikėjo kalbėtis, kad sutartume.

– O šiandien?

– Tas pats. Vakar buvo jo gimtadienis. Jo šalininkai susirinko prie jo kameros grotų, kad jis pajustų, kad galvojame apie jį. Tačiau policija tai numatė. Ir iš vakaro jį perkraustė.“

Norėčiau priversti ją dar pakalbėti apie šį vaidmenų žaidimą, kuriuo šie du sutuoktiniai pradėjo metraščiuose nematytą revoliuciją pagal įgaliojimą (Emanuelis Levinas, kitas didis žmogus iš Vilniaus, būtų pasakęs: pavaduojanti...). Tačiau lietuvis pagalbininkas rodo nekantrumo ženklus. Ji turi po kelių minučių telefoninį pokalbį su Europos Sąjungos ministru. Taigi, aš paskubu.

„Ar yra akimirų, kai jūs bijote daugiau nei kitomis? Ar jau sulaukėte grasinimų?“

– Taip, vieną kartą. Man paskambino vyriškis. Jis man pasakė, kad jei aš eisiu iki galo, sugadinsiu savo ir savo vaikų gyvenimą. Jo balsas iš tikro nebuvo grėsmingas. Jis buvo švelnus. Ir tai mane labiausiai išgąsdino.

– Ar jūs tą dieną galvojote visko atsisakyti?

– Žinoma. Žinote, nesu labai drąsi. Bet pagalvojau apie Sergejų. Ir atsilaikiau.“

Dar jos paklausiau, ar bėgdama iš šalies nebijojo, kad bus apkaltinta dezertyravimu: „Žinoma, bet žmonės yra malonūs, jie suprato, kad pabėgti taip pat reikėjo daug drąsos“.

Klausiu jos, ko ji tikisi iš Vakarų ir ypač iš Europos: „Žinoma, paramos, ir kad jūs mums padėsite įtikinti Lukašenką, kad jo laikas praėjo, jis turi išeiti“.

Galiausiai aš jos paklausiu, kaip priverčiame išeiti diktatorių, kai jis laikosi įsikibęs valdžios, ir ar ji jam numato, žvelgiant į milžinišką demonstraciją, kurią ji ruošia nuotoliniu būdu ir kuri vyks šį sekmadienį, rugpjūčio 22 d., Čaušesku likimą. Bet į šį paskutinį klausimą ji pateikia keistą atsakymą, ir galiu pasakyti, nuginkluojantį.

„Jei norite, galime pažaisti žaidimą? Aš būsiu baltarusių tauta. O jūs būsite Lukašenka.

– Gerai.

– Ar norite, brangus Aleksandrai, kad jūsų šalis klestėtų ir būtų laiminga?

– Taip.

– Ar jūs suprantate, kad tauta pavargo nuo jūsų?

– Sakykim.

– Pažiūrėkite dabar per šį langą. Ką jūs matote?”

Noriu jai atsakyti, kad matau keletą sovietinės architektūros blokinių namų, kurie, po antrojo pasaulinio karo, čia subjaurojo vieną gražiausių miestų Europoje. Bet ji primygtinai reikalauja, pokštaudama ir nerimtai bardamasi.

„Neužmirškite žaidimo taisyklių. Jūs esate Lukašenka. Taigi, jei jūs esate Lukašenka, jūs matote žmones, kuriems 26 metus jūs nepertraukiamai sakėte „jūs esate niekas“, tačiau kurie staiga sukilo ir nebebijo...“.

Žaidimas dar kurį laiką tęsėsi tuo pačiu tonu.

Ji dar kartą pakartojo, kad ji tik kukli „namų šeimininkė“, kuri nesitiki nieko iš politikos, tačiau mokanti atpažinti, kad susitelkusi tauta nebenori lenkti sprando ir kad ji yra pribrendusi pokyčiams.

Kai ateina laikas išsiskirti, Svetlana Tichanovskaja man atrodo tarsi garsioji virėja, apie kurią Leninas sakė, kad reikia ją atplėšti nuo krosnies ir ji gali valdyti valstybę.

Ji yra Matrionos, šios moters iš niekur, kurią šlovino Solženicynas ir kurios akis, kaip sakė jis, mato daug geriau nei profesionalių politikų, įpėdinė.

Jei ji nebūtų intelektualė, ji galėtų savo truputį liūdnu entuziazmu, paveldėtu iš pavergtos tautos, būti panaši į tas varpų rinkėjas ir javų kūlėjas, apie kurias didis Europos dailininkas sakė, kad jos yra išskobtos iš medžio, iš kurio darome Žanas d'Ark.

Taip, palaikykime ją.

Apjuoskime ją viena iš tų solidarumo grandinių, kurios kadaise išsaugojo tiek sovietų disidentų.

Tada galbūt ji kalbės ne tik apie „pokyčius“, bet apie „demokratiją“, žodį, kurį, nesu tikras, ar ji pavartojo mūsų interviu metu.

Ir tada galbūt baltarusių tauta atsikratys su ja arba jos dėka žudančios paklusnumo praeities, kuri, žiūrint iš Vilniaus, drąsos miesto, esančio priekinėse linijose prieš Putiną, yra dar vienas nuodas, kuris prašosi plisti.

Ir čia taip pat sprendžiama Baltarusijos ateitis.